

Література

Адмони В.Г. Основы теории грамматики / Адмони В.Г. — М.-Л., 1964. — 340 с. *Ахманова О.С.* Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. — М.: Советская энциклопедия, 1966. — 608 с. *Ахманова О.С.* Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. — М.: КомКнига, 2007. — 576 с. *Гак В.Г.* Высказывание и ситуация / В.Г. Гак // Проблемы структурной лингвистики. — М.: Наука, 1972. — С. 349-372. *Гальперин И.Р.* Информативность единиц [Текст]: учебное пособие / И.Р. Гальперин. — М.: Высш. шк., 1974. — 175 с. *Глаголев Н.В.* Языковая экономия и языковая избыточность в синтаксисе разговорной речи: автореф. дис. на получение науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / Н.В. Глаголев. — М., 1967. — 20 с. *Гніздечко О.М.* Авторизація наукового дискурсу: комунікативно-прагматичний аспект (на матеріалі англомовних статей сучасних європейських та американських лінгвістів): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 „Германські мови” / О.М. Гніздечко. — К., 2005. — 19 с. *Жукова Н.С.* Языковая избыточность в синхронном и диахронном аспектах (на материале немецкого и русского языков) / Н.С. Жукова // Вестник Томского государственного лингвистического университета. — 2006. — №5. — С. 35-42. *Кузьмина И.В.* Феномен языковой избыточности / И.В. Кузьмина // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. — 2011. — №1. — С. 142-147. *Лотман Ю.М.* Ю.М. Лотман и тартуско-московская семиотическая школа / Ю.М. Лотман. — М.: Гнозис, 1994. — 560 с. *Мартине А.* Основы общей лингвистики / А. Мартине // Новое в лингвистике. — Вып. III. — М.: Изд-во ин. лит-ры, 1963. — 366 с. *Мыркин В.Я.* Сверххарактеризация и сверхнейтрализация грамматических значений в речи / В.Я. Мыркин // Вопр. Языкознания. — 1976. — № 1. — С. 9. *Роговой Б.С.* Понятие гиперхарактеризации / Б.С. Роговой // Вопросы общего языкознания. — Л.: Изд-во Ленинградского гос. унив-та, 1965. — С. 112-116. *Pottier B.* Les langues dans le monde / B. Pottier // Le langage. — Paris: Ed. SELAF, 1973. — P. 226-249.

УДК 81'42

САВИНА Ю.О.

(КНПУ ім. М.П. Драгоманова)

МОВНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ КОМІЗМУ У ГУМОРИСТИЧНОМУ ТВОРІ (НА МАТЕРІАЛІВ ТВОРІВ ДЖЕРОМ К. ДЖЕРОМА).

У статті зроблена спроба аналізу комічного як естетичної категорії, яка виражена мовними засобами в гумористичних творах Джером К. Джерома.

Ключові слова: комізм, мовні засоби, гумористичний твір.

Савина Ю.А. Языковые средства создания комического в юмористическом произведении (на материале произведений Джером К. Джерома). В статье сделана попытка анализа комического как эстетической категории, выраженной языковыми средствами в юмористических произведениях Джером К. Джерома.

Ключевые слова: комизм, языковые средства, юмористическое произведение.

Savina Yu.A. Linguistic means of the creation of comic effect in humorous writing (in J.K. Jerome's novels). This article presents an attempt of analysis the comic as the esthetic category which is expressed by linguistic means in humorous writings (in J.K. Jerome's novels).

Key words: the comic, linguistic means, humorous work.

Мета нашої роботи – проаналізувати комічне як естетичну категорію, виражену мовними засобами в сучасній літературі; виявити і дослідити ті ключові стилістичні позиції, які роблять мову Джером К. Джерома неповторною. Вона конкретизувалася в наступних завданнях:

- розглянути і уточнити поняття комізму як естетичної категорії,
- розглянути мовні способи і прийоми вираження комічного.

Об'єкт дослідження – комічне як естетична категорія.

Предмет дослідження – мовні засоби вираження комічного у гумористичних творах Джером К. Джерома.

Естетична категорія комічного, яка представляє собою своєрідну естетичну форму відображення життєвих протиріч, націлена, перш за все, на висміювання потворного («непотрібного»), що суперечить загальному ідеалу або нормі [Никонова 2007, с. 400]. Під «комічним» мається на увазі як природні події, об'єкти та відносини, які між ними виникають, так і конкретний вид мистецтва, зміст якого зводиться до осмисленого конструювання якоїсь системи явищ або понять, а також системи слів з метою визвати комічний ефект.

Дослідники комічного (Аристотель, Т. Гоббс, Г.-В.-Ф. Гегель, М. Чернишевський, А. Бергсон, Ю. Борев та інші) встановили ряд об'єктивних передумов та суб'єктивних якостей людини, взаємодія яких необхідна для виникнення комічного ефекту. По-перше, комічне стосується тільки гуманітарної сфери, суспільних явищ, неживі предмети можуть лише опосередковано втягуватись в комічне відношення людини до людей або суспільних явищ. По-друге, суб'єкт комічного відношення може

відчувати свою перевагу над об'єктом висміювання і бути в повній безпеці. По-третє, неочікувана невідповідність очікуваного і дійсності в контакті людини з суспільством, між прогнозованим і справжнім рішенням комічної ситуації посилює почуття і емоційну напругу, підтримує увагу учасників комічної ситуації. По-четверте, будь-яка недоцільність, абсурдність, відхилення від норми породжує нову межу комізму. По-п'яте, все мертве, механічне, шаблонне, що видає себе за живе, природне, органічне, завжди викликає почуття комізму [Никонова 2007, с. 401].

Феномен комічного є предметом вивчення природничих та гуманітарних наук, починаючи з античних філософів. Ці безпрецедентні по масштабам наукові дослідження створюють картину світу комічного в людській культурі та допомагають об'єднати його в такий розділ гуманітарних знань, як гелотологія (від грец. гелос – сміх) – наука про сміх, яка включає в себе всі дослідження, які стосуються природи комічного [Борев 1957, с. 12].

Проблема комічного достатньо ефективно вивчалась з точки зору естетики та літературознавства. Лінгвістичні методи дослідження засобів вираження комічного знаходяться у стадії становлення. Сутність комізму на сучасному етапі розглядається в естетиці (Ю.Б. Борев, В.П. Шестаков, С.Н. Столович), у етнографічних та історико-культурних дослідженнях (М.М. Бахтін, Л.В. Карасьов, Д.С. Ліхачов, В.Я. Пропп, Е. Мелетинський), в соціології (М.В. Бороденко, І.А. Бутенко), у стилістиці (О.О. Земська, В.М. Лаптева), у філології (М.В. Вербицька, В.М. Головка, С.А. Голубков, В.С. Манаков, М.В. Мусийчук, А.Е. Пинський, Г.М. Поспелов, В.З. Санніков), у прагмалінгвістиці (Attardo, Chiaro, О.М. Попова, А. Курганов, М.А. Кулініч) і у когнітивній лінгвістиці (А.М. Радаєв, М. Минський, Бредо). Результати цих праць дозволяють сформулювати уявлення про феномен комічного, про основні особливості комічного та мовні засоби створення комічного.

Відтак актуальність дослідження зумовлена самою значущістю феномену комічного у творах Джером К. Джерома.

Усі засоби комічного можна розділити на декілька груп, серед яких виділяються засоби, які сформовані фонетичними (використання орфоепічних неправильностей, які допомагають авторам надати повний портрет оповідача чи героя), лексичними (парадокс, іронія, алогізм, каламбур, тропи і використання запозичень), морфологічними (неправильне використання форм відмінка, роду і т.д.), синтаксичними (використовування стилістичних фігур, таких як паралелізм, еліпсис, повтори, градація, анафора, епіфора і т.д.). О.В. Харченко вважає, що серед мовних засобів комізму головними є каламбури, парадокси та деякі види іронії. Перемішування лексики формальної та вульгарної, використання професійної термінології, мовні помилки, смішні імена, яскравий стиль письменника, що створює образи, – це теж важливі засоби комічного [Харченко 2010, с. 28].

Філологи Ю.Борев та А. Лук більше цікавились прийомами комічного, ніж його засобами. Перші спроби класифікувати комічне йдуть ще з античних часів: вони були зроблені Цицероном та Квінтіліаном. Цицерон дав першу формальну класифікацію та розділив комічне на два основних типи: 1) смішне походить із самого предмета; 2) словесна форма комізму, яка включає в себе: каламбури, неординарні тлумачення власних імен, алегорію, приказки, іронію і метафори. Квінтіліан, у свою чергу, розділив всі причини, які викликають сміх на 6 груп: вишуканість, граціозність, жарт, пікантність і гострота ситуації [Дземидок 1967, с. 36].

Комічний ефект звичайних загальноживаних слів пов'язаний перш за все з можливостями їх метафоризації і з багатозначністю. Комізм посилюється за рахунок окремих слів при їх різноманітному поєднанні, коли вони набувають додаткового комічного забарвлення у комічному середовищі, під час непорозуміння, яке може виникати під час діалогу і взаємних реплік персонажів. Комічні можливості слів проявляються також і в мові автора під час оповідання, проте мова персонажів володіє більш широкими можливостями для досягнення художніх цілей.

Комічне мистецтво здатне виявляти комічний потенціал не тільки загальноживаних, емоційних слів, але й термінів, термінологічних слів і словосполучень. Важливими умовами для набування лексичними одиницями комічного забарвлення є комічне середовище, неочікуване поєднання слова у тексті з іншими словами і виразам: «*Students would have no need to "walk the hospitals," if they had me. I was a hospital in myself. All they need do would be to walk round me, and, after that, take their diploma - I was a hospital in myself*» [J.K. Jerome 2008, с. 10].

Розглядають такі види комічного, як гумор, сатира, гротеск, іронія, карикатура і пародія. Подібне виділення видів комічного походить від змішування форм та прийомів комічного. Гротеск, карикатура і пародія входять в техніку гіперболи і у сукупності створюють прийом деформації явищ, характерів. Ось чому їх неможливо вважати формами комічного. Вони в однаковій мірі служать

сатири та гумору. Деякі автори, такі як Ю.М. Скребнєв і А.Д. Московський у своїх наукових працях розглядають такі види комічного, як гумор і іронію в одному значенні.

Іронія – (від грец. «eironeia» – притворство), в свою чергу, є і мовним засобом, і видом комічного. Натяк на притворство зберігається зазвичай не в самому висловлюванні, а в контексті чи інтонації, а інколи – лише у висловлюваній ситуації. Наведемо приклад: *that's Harris all over – so ready to take the burden of everything himself, and put it on the backs of other people* [J. K. Jerome 2008, с. 23]. Цей приклад відображає іронічне ставлення автора до героя, де автор хоче підкреслити несерйозність і легковажність Гаріса, який з легкістю візьметься за будь-яку проблему, але миттю перекаже її на плечі іншого.

Іронію автор вважає засобом вираження об'єктивного контрасту, за яким стоїть суб'єктивність. В наступному прикладі автор також досить іронічно характеризує свого героя: *"Harris always does know a place round the corner where you can get something brilliant in the drinking line. I believe that if you met Harris up in Paradise (supposing such a thing likely), he would immediately greet you with: "So glad you've come, old fellow; I've found a nice place round the corner here, where you can get some really first-class nectar."* [J.K. Jerome 2008, с. 19].

Комічний ефект також може бути досягнутий за допомогою і інших мовних засобів. *"It is soaked and heavy, and it flops about, and tumbles down on you, and clings round your head and makes you mad. The rain is pouring steadily down all the time. It is difficult enough to fix a tent in dry weather: in wet, the task becomes Herculean. Instead of helping you, it seems to you that the other man is simply playing the fool (antithesis). Just as you get your side beautifully fixed, he gives it a hoist from his end, and spoils it all"* [J.K. Jerome 2008, с. 19]. В наведеному прикладі автор використовує такі мовні засоби, як полісиндатон, завдяки якому створюється градація, клімакс – поступове підвищення; гіпербола та персоніфікація.

"And, when half an hour had been spent in tying up his finger, and a new glass had been got, and the tools, and the ladder, and the chair, and – the candle had been brought, he would have another go, the whole family, including the girl and the charwoman, standing round in a semi-circle, ready to help. Two people would have to hold the chair, and a third would help him up on it, and hold him there, and a fourth would hand him a nail, and a fifth would pass him up the hammer, and he would take hold of the nail, and drop it" [J.K. Jerome 2008, с. 24]. – приклад представляє собою ряд низхідних за емоційним напруженням висловів, розміщення речень відбувається згідно зі зниженням їх важливості, створюючи такий стилістичний прийом, як антиклімакс. Цей мовний засіб виконує роль інтенсифікатора комічного.

Висновки: Комічний ефект художнього тексту побудований на неправильному розумінні лексичної одиниці в ситуації комунікації. Проблематика лінгвістичних аспектів комізму та мовних засобів його створення, не дивлячись на активну зацікавленість дослідниками нею, все ж перебуває актуальною. Загальні теорії сміху та комізму не можуть бути від'ємними від мови, так як більша частина засобів комізму є вербальною. Гумор володіє не тільки універсальними особливостями, але й ще етнокультурними, і можна вважати, що це є підставою для аналізу великої кількості практичного матеріалу, а гра з формою мовних одиниць однаково продуктивна на рівні слова або виразу.

В подальшому передбачається більш детальне дослідження мовного матеріалу творів Джеромом К. Джеромом і створення практичного матеріалу, який би показав динаміку вживання автором тих чи інших мовних засобів, які створюють комічний ефект.

Література

- Борев Ю.Б. О комическом / Ю.Б. Борев. – М. : Искусство, 1957. – 232 с. Дземидок Б. О комизме / Б. Дземидок. – Киев, 1967. – 284с. Никонова В.Г. Комическое как способ создания картины мира в пьесах Шекспира / В.Г. Никонова // Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма. – Москва, 2007. – 726с. Самохина В. А. Современная англоязычная шутка : [монография] / В. А. Самохина– Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2008. – 356 с. Пропп В.Я. Проблемы комизма и смеха /В.Я. Пропп. – СПб, 1997. – 284с. Харченко О.В. Американський дискурс комічного / О.В. Харченко – Київ, 2010. – 355с. Jerome J. K. Three men in a boat / J. K. Jerome. – Wordsworth classic, 2008. – 334p